

bornou i laickou debatu. Jaké druhy služeb budou dále vznikat, aby nahradily naši péči? Objevují se totiž i další služby – například placení šéfkuchaří a šéfkuchařky do domácností, zahradníci, agentury na žehlení a praní; je možné si zaplatit, aby vám někdo obstaral nákup, doprovázel děti do škol a na kroužky a další, což ostatně zmiňují i autoři a autorky. Kolik jsme za služby nahrazující naši péči ochotni a schopni zaplatit, a jaký to bude mít dopad na ty, kteří si to nemohou dovolit? Je cena férová pro ty, kteří služby vykonávají? Mohou placené služby tohoto druhu změnit role mužů a žen v rodině (například tím, že úklid či drobné opravářské práce nebudou očekávány od mužů a žen, ale od placených agentur; dojde ke změně chápání neplacené domácí práce, protože bude známá tržní cena a tím pádem jasná úspora rodiny, která danou práci vykonává sama)? A jakou roli může hrát stát ve fungování těchto služeb (například tím, že některé z těchto služeb jsou či budou finančně podporovány)? Čtenáři a čtenářky, ať už laici či odborníci, nejsou po přečtení knihy dostatečně uspokojeni, protože zjišťují, kolik je toho třeba ještě v dané oblasti vyzkoumat. Kniha tak více než splnila svoje cíle.

Marie Pospíšilová

Jan Charvát, Bob Kuřík a kol.: *Mikrofon je naše bomba. Politika a hudební subkultury mládeže v postsocialistickém Česku*

Praha, Togga 2018, 419 s.

Hudební subkultury se zejména během poslední třetiny 20. století staly běžnou a všeobecně známou součástí euroamerického kulturního prostoru. S postupující globalizací a pronikáním principů západní popkultury i politického vládnutí se začaly etablovat také v řadě rozvojových zemí. V socialistickém Československu zprvu

zanechávaly kořeny jen v menším měřítku (nepočítáme-li undergroundové umělce a první kořeny punkového hnutí v osmdesátých letech), ovšem s porevolučním obrátem se subkulturní hudební proudy a na ně napojené způsoby jednání a politického uvažování začaly naplno v různých projevech objevovat i zde. Tématu u nás byla doposud v akademickém kontextu věnována spíše menší pozornost, třebaže především za posledních deset let vzniklo několik textů, které o subkulturách různými způsoby pojednávaly. Kolektivní monografie *Mikrofon je naše bomba* přináší primární benefit v podobě série autentických insiderských pohledů, které každý svým vlastním pojetím i způsobem narativu reprezentují specifický pohled na konkrétní subkulturní prostředí. Celkem šest případových studií přináší obsáhlé sondy do světa českých skinheads, hardcoristů, rožnovských punkerů shromážděných kolem klubu Vrah, squatterů, freeteknařů a v neposlední řadě také perspektivu žen a dívek v převážně maskulinních prostředích punku a hip-hopu.

Oproti populárnímu projektu Kmeny, který na jedné straně zprostředkoval subkultury širšímu publiku, avšak na druhé ze světa hudebního vzdoru vytvořil jakýsi „katalog životního stylu“, přichází autoři knihy s podrobným popisem pravidel, hierarchií vztahů, filozofií nebo politických a názorových přesvědčení a daří se jim přitom plasticky zachytit často komplikovanou vnitřní dynamiku těchto sociálních prostorů. Jako celek tak kniha přináší genealogie konkrétních subkultur a zároveň rozkrývá mnohdy komplikované dimenze jejich politizace.

Autoři navazují na tradici tzv. birminghamské školy studií subkultur mládeže, avšak zároveň s ní na mnoha místech polemizují, zejména v souvislosti s odlišnými teoretickými proudy, při rozboru vnitřní heterogenity jednotlivých skupin, potažmo v kontextu sféry politizace subkultur. Důležitou roli v textu hraje i koncept

morální paniky, primárně ve vztahu k mediálnímu a společenskému obrazu freeteknařů kolem Czechteku, ale stejně dobře jej lze využít i v případě ostatních subkultur. Autoři polemizují s dosavadním stylem politologického vymezování extremismu u nás, který považují spíše za „analytická schémata“, a pakliže se již o extrémní politice v případě subkultur hovoří, je třeba využívat jemnější přístupy pro identifikaci jejich konkrétních aspektů. Autoři nezapomínají ani na významné postavy sociologie sociálních hnutí (Alberto Melucci) nebo antropologické přístupy ke kultuře protestu, s jejichž pomocí ukotvují pozici subkultur v rámci společnosti. Teoretický základ pro přístup ke studiu subkultur je bohatý a poukazuje na uvědomělou reflexi dosavadního poznání v kontextu vytyčeného pohledu na téma knihy.

V první kapitole představuje Jan Charvát subkulturu skinheads. Základním klíčem pro její členění je přístup jednotlivých jejích frakcí k rasismu. Vizualně relativně kompaktní subkulturu člení na rasistické, nerasistické a antirasistické skinheads, mezi nimiž paradoxně vznikají výraznější konflikty než ve vztahu k „většinové společnosti“. Tyto konflikty jsou v rámci jednotlivých frakcí definovány především způsobem vymezení „pravého skinheadství“, skinheadské hrdosti a návaznosti na tradici subkultury. Ta v případě rasistických skinheads čerpá především z odkazu rasistické skupiny Skrewdriver, oproti tomu nerasistická a antirasistická větev se hlásí k původním kořenům hnutí v černošské hudbě a kultuře „rude boys“, vznikající v šedesátých letech. Charvát pracuje primárně s analýzou textů skinheadských kapel přelomu tisíciletí, na jejichž základě pojmenovává základní identifikační prvky jednotlivých frakcí. Co bychom mohli Charvátovu textu vytknout, je možná jen malá reflexe současného trendu určité proměny strategie českých rasistů a neonacistů, kteří začali ve zvýšené míře přejímat subkulturní atributy pojící se s pun-

kovou a metalovou estetikou. Klasický obraz „nácka-skinheada“ začíná být tedy suplován různými variantami sebezvizualizace skrze prostředky odlišné od prostředků typických pro subkulturu skinheads. Toto prolínání může být zajímavým podnětem pro další zkoumání. Odpovědí na takovou kritiku však zcela legitimně může být, že Charvátův text je zaměřen primárně na subkulturu skinheads, nikoli na české neonacisty.

Principy hardcore-punkové komunity do hloubky představuje následující text Petry Kumové. Zaměřuje se primárně na etické aspekty života subkultury, mezi něž – vedle pro většinu v knize uváděných subkultur typického antifašismu – patří veganství a ochrana práv zvířat, kritika komodifikace a komercializace subkultury, téma squattingu nebo genderové problematiky. Všímá si mj. i tlaku, který komunita takto vytyčenými mantinely, jež v kombinaci s aktivní účastí na subkulturní formují subkulturní kapitál jedince, vytváří. Kumové se daří zachytit klíčové aspekty i aktuální události např. skrze poslední „kauzu“ v hc/punkové scéně, která poodhaluje pronikání tržních mechanismů a reklamy i do kritického a rovnostářského prostředí. Kapitola staví na rozhovorech s ústředními aktéry, analýze fanzinů, internetových článků a diskuzí a představuje ucelený vhled do mimo jiné také výrazně politizovaného prostředí, které ovšem zároveň nese i spleť sítí vztahů, individuálních emocí a vnitřních rozporů. Stejně jako většina ostatních textů tak nabourává premisu subkultur jako homogenních skupin.

Bob Kuřík se v další kapitole oproti prvním dvěma textům zaměřuje na mnohem specifičtější komunitu punkerů a punkerek, jež na přelomu tisíciletí vytvořili silnou hudební scénu na Valašsku. Při zkoumání „vrahounů“, jak se místním shromážděným kolem klubu Vrah někdy přezdívá, se přitom zaměřuje na jiné aspekty života subkultury. V pátrání po esenci

a původu energie rožnovské scény se zastavuje u filosofické podstaty a ontologických přesvědčení „vrahounů“, které rozvíjí v dialogu s humanistickými ideály havlovského disentu a undergroundu v Československu přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Na této platformě se Kuříkovi daří vykreslit základní princip *rožnovského* vnímání ontologické představy člověka, hovoříme-li o přístupu místní hudební scény. Pakliže celou knihu čteme jako určitý příběh hudebních subkultur v Česku, moment rožnovského punku přináší razantní filosofické obcerstvení, jež narušuje dosavadní spíše schematický styl knihy, a svým způsobem mentálně připravuje na následující kapitolu Arnošta Nováka o českém squattingu.

Ta představuje squatterské hnutí jako součást širšího autonomního hnutí. Squat je v něm vnímán jako místo setkávání, společného kulturního vyžití i bydlení. Různé úlohy pražských squatů i principy jejich fungování jsou v kapitole vykreslovány v chronologickém pořadí, čímž kapitola navazuje na doposud vzniklé dokumenty o českém squattingu. Oproti ostatním částem knihy se Novákův text zabývá spíše konkrétní praktikou, která představuje jakýsi „prostor mezi subkulturami a sociálními hnutími anarchistů a autonomů“, tj. je schopna svými parametry nést významné politické dimenze, jež jsou schopny propojovat různé subkultury se širším sociálním hnutím. Novák reflektuje proměnu strategií i vnitřních organismů ať už jednotlivých squatterských kolektivů či hnutí jako celku. To ilustruje především na proměně výrazových prostředků i strategií v případě pražského centra Klinika. To se oproti dřívejším obvyklým způsobům rozhodlo záměrně vyjít ze „subkulturního ghetta“ směrem k veřejnosti a širší občanské společnosti. Rozšířené sociální aktivity např. v době tzv. migrační krize, které dokázaly oslovit široké spektrum lidí, Klinice pomohly v určitých etapách změnit obecný pohled na squatting i na projekt Kliniky

samotný. Na druhou stranu stále bojuje s určitou „dostředivou silou gravitačního pole subkultur, jež autonomní centrum vtahuje zpět dovnitř hranic tzv. subkulturní kolonizace“, jak popisuje Novák.

Následující text Ondřeje Slačálka studuje vztah freetekno subkultury se širší společností. V souvislosti s příběhem Czechteku jako akce, která vzbudila nejvýraznější veřejnou pozornost, Slačálek využívá koncept morální paniky, aby vykreslil obraz vnímání technařů v očích veřejnosti jako nepřizpůsobivých konzumentů drog, kteří obtěžují okolí. Prostřednictvím rozhovorů a mixu metod analýzy veřejného diskurzu zobrazuje jednak aspekty této morální paniky směrem navenek a z druhé strany pak zachycuje způsoby osvojení argumentů a zdrojů legitimacy protestů, které násilné ukončení Czechteku v roce 2005 vyvolalo. Ukazuje tak demonizaci tehdejších politických představitelů i vnitřní rozrůzněnost náhledů na situaci uvnitř subkultury.

Poslední kapitola autorek Anny Oravcové a Marty Kolářové se věnuje genderovým otázkám v prostředí českého hip-hopu a punku. Oproti předchozím kapitolám analyzuje jednu konkrétní otázku uprostřed poměrně široce pojatých sociálních prostorů, což např. v kontextu punkové subkultury může být mírně limitující. Přestože předchozí kapitoly identifikují různé větve i přístupy k punku jako subkultuře, text analyzuje genderové nerovnosti v subkultuře jako celku a přisuzuje jí lehce zploštělé atributy charakteristické spíše pro její část. I tak ovšem autorky skrze obsahovou analýzu fanzinů, rozhovory s aktérkami a další zdroje identifikují strategie, které ženy aktivní v subkulturách uplatňují s ohledem na své sebeprosazení i uznání. Text ukazuje, že přestože se – minimálně v případě punkové subkultury – konkrétní sociální prostředí identifikuje jako rovnostářské, genderové nerovnosti v něm existují a jsou různými způsoby reprodukovány. Zajímavé je i srovnání punku s hip-hopem,

který maskulinní atributy přímo přejímá ve vizuální prezentaci (rapper jako boss a žena v podřízeném postavení sexuálního objektu), nicméně autorky ukazují, že i punk má nastaveny konkrétní identifikace mužů a žen a že pro ženy je náročné vytýčené bariéry prolamovat.

Takto charakterizovaný soubor nemá ambici být komplexní a zcela aktuální studií českých hudebních subkultur. Daří se mu ovšem velmi dobře naplnit ambici ukázat způsob, jakým je možné poznávat úzce vymezená sociální prostředí do hloubky. Autorům se daří přesvědčivě ukázat, že subkultury jsou stejně jako společnost živým organismem, ve kterém se střetávají individuální představy i strukturální konflikty, a není možné je nahlížet jako jasné zarámované homogenní společenské celky. Co kniha primárně přináší, je schopnost věrně zachycovat vnitřní dynamiku určitých sociálních skupin, a tím může pomoci nejen akademické obci, ale někdy v budoucnu doufejme i širší společnosti pochopit, že vzdor prostředí hudebních subkultur je tvořen stejnými lidmi, jako jsou oni, má své hluboké individuální i společenské kořeny, je racionální a někdy iracionální, nicméně je to něco, co lze považovat za logický důsledek pozdně kapitalistické společnosti. A i přes vnitřní rozrůzněnost tu s námi subkultury budou po celou dobu trvání takové společnosti.

Václav Orcígr

Aleš Vlk, Jaroslav Drbohlav, Tomáš Fliegl, Vladimír Hulík, Šimon Stiburek, Václav Švec: *Studijní neúspěšnost na vysokých školách. Teoretická východiska, empirické poznatky a doporučení*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2017, 153 s.

Publikace *Studijní neúspěšnost na vysokých školách*, předložená autorským kolektivem pod vedením Aleše Vlka vznikla za pod-

pory Technologické agentury České republiky v rámci podpořeného projektu „Stanovení postupu výpočtu ukazatele propadlosti na českých vysokých školách“. Kniha se skládá z 13 kapitol, které lze rozčlenit do pěti částí – první čtyři kapitoly představují úvod do problematiky studijní neúspěšnosti včetně východisek. Kapitoly 5 až 7 se zabírají pohledem orgánů EU a ČR na problematiku studijní neúspěšnosti. Následující dvě kapitoly se věnují měření studijní neúspěšnosti. Kapitoly 10 a 11 se již věnují konkrétnímu empirickému výzkumu a závěrečné dvě kapitoly se věnují shrnutí a doporučením. Struktura knihy ale nemusí některým čtenářům zcela vyhovovat, neboť po úvodu následuje popis metodologie, po kterém jsou zařazena východiska výzkumu a následně analýza dokumentů, a až poté se dostáváme k analýze českého vysokého školství.

Téma neúspěšnosti studentů v terciálním vzdělávání začíná v současné době v ČR více rezonovat ve veřejném prostoru, což je oproti minulosti změna. Mezi ambice této publikace proto patří shrnutí problematiky studijní neúspěšnosti na úrovni českého vysokého školství, a to jak na úrovni teoretických východisek a koncepcí, tak i empirických dat. Publikace si dále klade za cíl „vysvětlit některé příčiny a dopady studijní neúspěšnosti v ČR“ (s. 20). S ohledem na zaměření publikace a její širší zkoumání autoři vhodně využili několika metod výzkumu – kromě základní rešeršní práce se jedná o rozhovory, dotazníkové šetření, analýzu dokumentů aj.

Samotný úvod knihy zachycuje vývoj pohledu na studijní neúspěšnost z perspektivy některých aktérů (studentů, pedagogů a funkcionářů fakult a univerzit) a jeho změnu od osmdesátých let minulého století až do roku 2016. Zde je krásně zachycen vývoj změny od přirozené míry neúspěšnosti z pohledu pedagogů až do současné doby, kdy se postupně hledí i na jiné aspekty – samozřejmě finance jsou až na prvním místě. Úvodní část zachycuje i fak-